

Dainavimas ir paauglystė

Paauglystė – visais laikais kėlė daug diskusijų. Dėl vieningos paauglystės charakteristikos dar ir šiais laikais iki galo nesutarta. Skirtingai ją apibrėžia šių laikų mokslininkai: vieni rašo, kad tai amžiaus tarpsnis tarp 11-15 metų, pasižymintis sudėtingais fizinio ir psichinio vystymosi prieštaravimais; kiti teigia, kad tai pereinamasis laikotarpis iš vaikystės į suaugusiojo amžių, trunkantis nuo lytinio subrendimo pradžios iki savarankiško gyvenimo. Šis laikotarpis, tarp biologinio brandumo ir socialinės nepriklausomybės, jau daugelyje šalių yra pailgėjęs dėl ankstyvesnio brendimo ir pailgėjusio mokymosi laiko.

Psichologijos žodynas (1993) išskiria, kad paauglystės metu vyksta sudėtingi fiziniai ir fiziologiniai pokyčiai, lytinis brendimas sukelia naujus pojūčius ir išgyvenimus. Taip pat teigiama, kad paauglys save laiko suaugusiu ir tai siekia įtvirtinti. M. Furst (*Psichologija*, 2000) rašo, kad paaugliai ima abejoti visais autoritetais ir tiesomis, kuriomis anksčiau tikėjo. Sparčiai auga ir lytiškai bręsta kūnas, taip įgaudamas visiškai naujų bruožų. „Šiuo metu paaugliui labai svarbu įtvirtinti savo socialinį vaidmenį. Jam rūpi žinoti, kuo jį laiko kiti. Vaikystėje susiformavęs AŠ perauga į autokoncepciją“ (Furst, 2000, p. 125). Paauglys jaučiasi labiau subrendęs ir yra linkęs aktyviai dalyvauti suaugusiųjų pokalbiuose, reikšti savo kritišką požiūrį. Muzikos pamokoje šis bruožas svarbus tuo, kad aptariant klausytus kūrinius, sprendžiant, kaip atlikti vieną ar kitą dainą, mokinys gali išsakyti savo nuomonę. Įvairūs pasisakymai sukelia diskusijas, kurios padeda labiau įsisavinti informaciją bei leidžia pasireikšti kūrybiškumui ir saviraiškai.

Daugelis mokslininkų paauglystės apibrėžimuose naudoja tokius žodžius: „perinamasis“, „sunkus“, „kritinis“, rodančius, kad paauglystės laikotarpis užima ypatingą vietą žmogaus vystymosi cikle. Tokiu būdu pažymimi tame amžiuje, pereinant iš vienos gyvenimo stadijos į kitą, vykstančių raidos procesų sudėtingumas ir svarbumas. Šiame amžiaus tarpsnyje „atsiranda įvairių kokybiškai naujų savybių, suaugusiesiems būdingų požymių, nes keičiasi organizmas, savimonė, santykių su suaugusiaisiais ir draugais pobūdis, socialinės sąveikos su jais būdai, interesai, pažinimas ir mokymasis, moralinių – etinių kategorijų turinys, lemiantis elgesį, veiklą ir santykius [...] Pirmasis paauglio asmenybės raidos veiksnys yra didelis jo socialinis aktyvumas: paauglys stengiasi perimti tam tikrus pavyzdžius ir vertybes, užmegzti jį patenkinančius ryšius su suaugusiaisiais ir draugais, pagaliau veikti save patį“ (Kačinskienė, Kariniauskienė, 2003, p. 7).

E. P. Iljin (2004) teigia, kad paauglystėje atsiranda interesų vakuumas. Taip nutinka todėl, kad vaikystėje vyravę interesai ir motyvai jau nebėra tokie ryškūs ir aktualūs, o suaugusiesiems būdingi interesai dar nespėję susiformuoti ir įsitvirtinti. Dėl tokio interesų vakuumo paaugliai nenori mokytis, maištauja prieš suaugusiųjų reikalavimus ar prašymus. Ypač išryškėja poreikis ieškoti bendraminčių, kuriamos grupelės. Draugų, bendraamžių įtaka pasidaro stipresnė už suaugusiųjų. Anksčiau mokytojas buvęs autoritetas, dabar netenka tokio savo statuso.

Paaugliai dainuodami pradeda vengti kai kurių temų. Pavyzdžiui, apie meilę jie dainuoja labai nenoriai. Atsirandantis potraukis kitai lyčiai jiems dar gėdingas. Mokytojas turėtų ne tik pasakyti, kad dabar dainuosime tyliai, vėliau garsiai ir panašiai, bet ir pakalbėti su mokiniais apie įvairias aktualias temas. Tai padėtų mokiniams suprasti savo problemas, pajusti, kad nereikia savęs gėdytis.

Paauglystėje vaiko meninėje veikloje aiškiai pirmauja reprodukcinė meno suvokimo kryptis, o ne sava kūryba. Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikai, kad ir kaip tikėdami kūrinio tikrove, vis dėl to priekabiai neieško kūrinio formų atitikimo gyvenimo tikrovei. Tai jau viduriniojo mokyklinio amžiaus vaikų meninio suvokimo ypatybė. Šiuo laikotarpiu menų karaliumi tampa kinas (nes čia viskas kaip gyvenime), prozinė kalba nustumia eiliuotą, kuria taip mėgdavo žaisti vaikystėje. Pamėgstami dinamiški siužetai, nuotykių.

Sparčiai besikeičiant paauglio kūnui, lygiagrečiai vyksta kognityvinės (pažintinės) srities permainos. Šiuo laikotarpiu muzika jau nebėra taip paprastai pritaikoma asmenybės ugdymui kaip jaunesniuose amžiuose. Brendimo krizės metu muzikos pomėgis neretai gali visai pradingti. Šis reiškinys yra dažnai pastebimas ir, kaip daugeliui atrodo, jo negalima paaiškinti. Tačiau galima nusakyti keletą priežasčių:

1. „Emocinis gyvenimas, realus ar sugalvotas, dažnai sukelia neapykantą nutolusiems nuo realybės patirimams, tokiems kaip muzika. Jaunuolis jau nejaučia iliuzijos poreikio;
2. Išgyvenant didelį nusivylimą, muzika tampa tiesiog kančia, jeigu žmogaus emocinis gyvenimas, iki šiol maitintas muzika, tikrovėje patyrė pralaimėjimą“ (Souriau, 1994);
3. Neretai pradeda nykti savitas vidinis muzikalumas. Ne visada brendimas – bendras procesas: šiame laikotarpyje netenkama tik tam tikrų vertybių. Pasitaiko, jog šis išsekimas palieka dvasinę tuštumą (kitu atveju gali išsivystyti kitos galimybės ir gabumai).

Būtent paauglystės laikotarpiu arba pradedama nekęsti muzikos arba ji pamilstama. Šiuo atveju muzika padeda peržengti psichinius brendimo sunkumus (Souriau, 1994). Paauglius mokant dainavimo, iškyla papildomų sunkumų, susijusių su šiam mokinių amžiaus tarpsniui būdingais reiškiniais, kurių ryškiausia yra balso mutacija. „Mutacija – tai balso pasikeitimas, vykstantis lytinio brendimo laikotarpiu, susijęs su intensyviu balso stygų pailgėjimu bei kitų balso aparato dalių persitvarkymu“ (Danikauskas, 2004, p. 22). Pedagogės S. Kačinskienė ir Z. Kariniauskienė teigia, kad mutacija – ir fiziologinis, ir psichologinis reiškinys.

13 – 15 metų laikotarpis – mutacinis laikotarpis. A. Sodeika pabrėžia, kad svarbiausias šio laikotarpio reiškinys - greitai augančios visos gerklos. Per trumpą laiką gerklų kremzlės ir raumenys pasidaro kaip suaugusiojo. Tarp endokrininių liaukų, balso klosčių ir jų gleivinės veiklos yra glaudus ryšys, todėl lytinio brendimo metu balso klostėse atsiranda įvairaus laipsnio uždegiminiai procesai.

Berniukų gerklų augimas vyksta staigiai ir netolygiai, o mergaičių mutacijos požymiai pasireiškia daug silpniau, tačiau jie veikia balsą, kuris tam tikram laikotarpiui nublanksta, tampa neskambus. Normaliai formuoti balsą trukdo dar ir greitai augantis liežuvis (Orlova, 1967). Mergaičių balso mutacija prasideda ir baigiasi anksčiau. Šis procesas vyksta labai individualiai: nuo 2 – 3 mėnesių iki 1 – 1,5 metų.

Berniukų mutacinis periodas sudėtingas. Jis ir vėliau prasideda ir ilgiau užtrunka. S. Jareckaitė (1985) nurodo 3 šio laikotarpio balso vystymosi stadijas - priešmutacinę arba latentinę, aštriosios mutacijos ir pomutacinę. Jas apibūdinsime remdamiesi S. Jareckaitės (1985) ir A. Čeledinienės (2003) darbais.

Priešmutacinė arba latentinė balso vystymosi stadija trunka nuo 2 mėn. iki 6 mėn. Tai vaikiško balso sužydėjimas, psireiškiantis ypatingu skambumu, techninių ir meninių galimybių apogėjumi. Šie stadijos požymiai daugiausiai pasireiškia 12 – 13 metų berniukams. Po to viduriniajame balso registre pajaučiamas garsus šnabždesys, apatinių garsų diapazone – patamsėjimas, krūtininis atspalvis.

Aštri mutacija - tai balso lūžimas, vaikiško balso pasikeitimas į vyrišką. Ši stadija pasireiškia 14 – 16 gyvenimo metais. Pastebimai išryškėja užkimimas, dainavimo metu lūžinėja viršutinio diapazono natos, kai kurie berniukai visai praranda balsą. Aštri mutacija trunka nuo 2 – 3 dienų iki 2 – 3 metų. Tuo metu mokytojas turėtų būti ypač dėmesingas. Jei mutacija vyksta sudėtingai, geriau visiškai jaunuoliui nedainuoti iki tikro jaunuoliško balso susiformavimo. Jeigu mutacija vyksta sklandžiai, rekomenduojama dainuoti saikingai.

Pomutacinė stadija pasireiškia 16 – 18 gyvenimo metais. Tai pirmasis jaunuoliško balso formavimasis. Šioje stadijoje atsiranda švarus, be šnabždesio, tikras jaunuoliškas balsas sekstos intervalo apimtyje

S. Jareckaitė (1985) išskiria jaunuolio balso aparatui būdingus požymius, kurie sąlygoja jo skambesį. Tai: balso klosčių pailgėjimas, nevisiškas jų susiglaudimas dainavimo metu; nevisiškai sutvirtėjęs balso raumuo; nesusiformavę rezonatoriai; kvėpavimo aparato, balso klosčių ir rezonatorių vystymosi netolygumas bei nekoordinuota jų veikla. Taip pat pedagogė pabrėžia, kad balso aparato organų augimas užtrunka iki 22 – 23 gyvenimo metų.

Loreta Lavariené